

ТВОРЧИСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ТА УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано творчість як критерій та умову становлення особистості. Стверджується, що творчість визначається як діяльність певного характеру, наявність в індивіда творчих здібностей та ін.

Людина свою життєдіяльність завжди пристосовувала до себе, до своїх потреб та особливостей. При цьому її активність вносить у навколишній світ щось своє, тільки їй притаманне. Загалом ця життєдіяльність може розглядатись як життєтворчість.

Метою статті є аналіз творчості як критерію та умови формування особистості майбутніх фахівців.

У педагогіці та психології творчість визначається за результатами створення нового продукту, ідеї, «відкриттям», яке людина робить особисто для себе. Це суто людська діяльність. Творчими прийнято вважати майже всі процеси, за винятком, можливо, автоматизованих дій, адже створення образу сприймання або збереження у пам'яті – це складна діяльність, у результаті якої відкидається другорядне, об'єднуються суттєві ознаки, запам'ятовується необхідне, вирішуються нові завдання.

Творчість необхідно розглядати як один із визначальних мотивів у діяльності людини, створення матеріальних і духовних цінностей, її соціальну властивість. Творчість окремо взятої особистості може розглядатись:

- як діяльність певного характеру, яка відображає вищий ступінь активності, що спрямована на подолання конкретного протиріччя відповідно до поставленої мети;
- як властивість індивіда, здатного до самоствердження: саме ця сторона передбачає наявність у кожної особистості певних, тільки їй властивих творчих здібностей.

Особистості, яким властиві ці показники, є носіями прогресу. Доведено (Дж. Гілфорд, Е. де Боно та ін.), що наявність у людей особливих здібностей – творчих (креативних), тісний зв'язок їх з емоційно-енергетичними (природно забезпеченими) особливостями індивіда, наявність особливого типу мовлення – дивергентного (нелінійного), високий рівень сенсорики, а також індивідуально-особистісні якості, зокрема висока пізнавальна активність (наполегливість) і дуже високий рівень працездатності, забезпечують створення цією особистістю нового продукту – ідеї, відкриття, винаходу тощо. Мислення у таких людей інваріантне, найчастіше інтуїтивне, на відміну від конвергентного. Мислення у них конвергентно-логічне й послідовне в етапності розв'язання певної проблеми.

Дивергентне мислення має свої особливості: воно спрямоване на пошук нез'ясованого, виходить за певні стандарти, шукає невідомих шляхів, чутливе до схожості та різниці між об'єктами, знаходить кілька варіантів вирішення даної проблеми, намагається з нових позицій розглядати відоме й застаріле. Пізнавальна сфера творчо спрямованих людей характеризується наявністю загальних понять, широких категорій, синтетичністю сприймання навколишнього світу. Це погляд на старе по-новому, вихід за межі шаблону і стереотипу, оригінальність та відсутність стандарту.

Психологічно творчість є потребою людини, адже творча діяльність – це не лише відкриття в певній галузі науки, художні досягнення, певний продукт, важливий для суспільства. Творчість вимагає неординарних підходів до вирішення тих чи інших проблем. Вона визначає розвиток суспільства на певному етапі і в перспективі.

Для людини вирішення цих проблем є особистісно творчим і суб'єктивно вона його переживає як відкриття, як створення оригінального продукту, як новий підхід до відомого й невідомого. На підтримку твердження про те, що творчість є потребою, свідчить поява у людини почуття незадоволення, нудьги, пригніченості, коли вона перебуває в одноманітних ситуаціях, виконує одноманітну нетворчу роботу. Отже, потреба у творчості вимагає від людини урізноманітнення нею своєї діяльності, творення чогось нового, зміни того, що її

оточує, нового погляду на звичне. Такі внутрішні енергодіючі процеси упродовж усього життя надають їй сили і натхнення змінювати середовище: побутове, професійне, особисте, урізноманітнювати його та вдосконалювати.

Сьогодні творчість (Я. О. Понамарьов, В. О. Моляко, С. О. Сисоєва та ін.) визначають як системне явище, яке включає певну сукупність взаємозв'язаних ознак і функцій, а саме: творчі здібності; творчий процес; індивідуальний розвиток творчих здібностей; якості особистості, що забезпечують творчу діяльність. Розглянемо дещо детальніше ці ознаки і функції:

1. Творчі здібності. Це вподобання людини, інтерес до нового виду предметів або об'єктів і дії з ними, значна увага до певного кола об'єктів, знехтування уваги до інших об'єктів і зосередження її на вибраних, оригінальний підхід до стандартних завдань, намагання змінювати, реконструювати те, з чим доводиться зустрічатися та ін.

2. Творчий процес. Це високий рівень сприймання, уваги, мислення-уяви, висока сенсорна чутливість, системи мислення та ін.

3. Індивідуальний розвиток творчих здібностей. Це енергетично-емоційні показники, зацікавленість певною діяльністю, специфічна звуженість, сприймання, спрямованість інтересів та ін.

4. Якості особистості, що забезпечують творчу діяльність. Це найбільш варіативний компонент творчості: адже скільки продуктів творчості – стільки і творців: групування цих якостей за провідною роллю у взаємодії першої і другої сигнальних систем мозку (художній, середній, і розумовий типи) як перевага образного або словесного мислення чи їх асиміляція, є найбільш адекватними, на наш погляд. До цих якостей необхідно насамперед відносити:

Інтелект. Добір і розміщення кадрів на основі анкетного підходу (належність до певного класу, нації, членство у престижних політичних організаціях та ін.) не передбачають оцінку інтелектуального працівника. Такий підхід не міг не призвести до застою у всіх сферах суспільства, наприклад в освіті.

В умовах демократичного суспільства людина є головним суб'єктом суспільного прогресу, а її інтелект (знання, вміння, навички; володіння технологіями, методами, методиками раціональної організації діяльності та ін.) розглядається як її інтелектуальна власність своєрідний товар, яким вона володіє. Інтелект – це складний багатоплановий елемент у структурі особистості, який включає:

- стійкі розумові здібності (здатність до аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, класифікації та ін.);

- уміння творчо застосувати отримані знання;
- активну участь у соціокультурному житті;
- успішне пристосування до навколишнього середовища і життєвих обставин;
- допитливість, винахідливість, кмітливість та ін.

Отже, інтелект (розуміння, розсудок, пізнання) – це здатність людини до мислення у вищих теоретичних рівнях.

У структурі інтелекту визначають такі компоненти, як словниковий запас, розуміння слів, швидкість мислення, легкість оперування інформацією, просторова орієнтація, асоціальна пам'ять, швидкість сприймання, логічне мислення.

З інтелектом тісно пов'язаний рівень розумового розвитку (РРР) чи коефіцієнт інтелекту (IQ). Це показники творчих можливостей людини. За цими показниками можна судити, наскільки вони є достатніми для засвоєння нових знань і вмінь, для виконання завдань у конкретній професійній діяльності. Сьогодні доведено:

– значний зв'язок рівня інтелекту з вродженими (генетичними) задатками, матеріальним становищем родини, рівнем освіти, професіями батьків, типом школи, якістю навчання і виховання у ній;

– залежність від місця проживання (у міського жителя більше розвиненим є вербальний компонент інтелекту, в сільського – прикладний);

– зростання інтелекту популяції під впливом соціального прогресу та підвищення якості освіти.

Інтелект можна вдосконалювати за рахунок факторів середовища. У США, наприклад, впродовж приріст інтелекту 1930–1980 рр. склав 7%. Відповідних даних щодо України немає.

Можемо лише припустити: недостатнє фінансування освіти, науки, охорони здоров'я, культури не сприяє нині підвищенню рівня цього показника населення нашої держави.

Який інтелект повинно мати суспільство, щоб бути життєдіяльним? Д. Векслер (США), обстеживши 1700 осіб у віці 16–64 роки, дав таку вибірку:

- дуже високий і високий інтелект (130–120 балів) одержали 8,9% опитаних;
- відмінну норму й норму (119–90 балів) – 66,1%;
- занижену норму (89–80 балів) – 16,1%;
- граничний клас між зниженою нормою та ослабленим інтелектом (79–69 балів) – 8,9%;
- з низьким інтелектом (нижче 69 балів) – 16%;
- граничний клас між зниженим й ослабленим інтелектом і низьким інтелектом (79–69 балів і нижче) – 8,9%.

Суспільство може нормально розвиватися, коли приблизно 75% населення має нормальний і високий рівні інтелекту.

Таким чином, очевидною є виняткова важливість знання керівництвом будь-якого підрозділу, наприклад дирекцією школи, інтелектуальних можливостей кожного члена колективу. Працівники з високим і дуже високим інтелектом є безцінними кадрами.

Креативність. Уявлення про те, що інтелект (його базові показники PPP, IQ) визначає можливості особистості, сьогодні піддані серйозній корекції і доповненню. Дослідження рівня інтелекту доповнюються дослідженнями рівня креативності, що проявляється у мисленні, спілкуванні, у будь-яких видах діяльності.

Креативність – це здібність до творчості, несподіваних і незвичайних рішень, висока сприйнятливність до нових ідей, подолання стереотипів. Це здатність людини дивуватись і вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях. П. Торренс (США) показав, що високий рівень креативності завжди пов'язаний з досягненнями в організаторській (управління, менеджмент), навчальній і професійній діяльності. Високих успіхів досягають лише ті, в котрих яких високий рівень PPP, IQ доповнюються високими показниками креативності.

Інтелект і креативність необхідно відносити до найважливіших творчих характеристик людини. Вони створюють ніби каркас (основу) особистості.

Чи піддається креативність необхідному формуванню? Позитивну відповідь було одержано на основі результатів спеціально організованого навчання з розвитку цього показника. Моделювання творчих дій (особливо у сфері управління) засвідчило посилення у людини таких якостей, як відкритість новим ідеям, допитливість, винахідливість, здатність до нестандартних рішень та ін.). При цьому позитивні результати були одержані у роботі з учнями середнього і старшого шкільного віку.

Отже, творчість є критерієм та умовою особистості. При цьому до найбільш суттєвих ознак її творчого становлення необхідно відносити:

- індивідуалізоване сприйняття предметів і явищ світу;
- готовність до сприйняття невизначеного, незвичного, нового;
- готовність і прагнення до створення нового та вдосконалення відомого;
- тенденцію до пошуку глибинного змісту явища;
- захоплення креативним ставленням усіх сфер життєдіяльності конкретної людини;
- підпорядкованість процесу творчості всіх психічних процесів і психологічних змістів діяльності, що призводить їх до інтеграції, цілісності й узгодженості;
- прояв творчості людини як на усвідомлюваному, так і неусвідомлюваному рівні;
- готовність переборювати інтелектуальні труднощі;
- переважну спонтанність прояву творчості;
- забезпечення, так би мовити, пролонгованої креативності;
- налаштування особистості на нові творчі життєві дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Одаренные дети / Ред. Г. З. Бурменская, В. С. Слущкий. – М.: Прогресс, 1991. – 380 с.

2. Позинкевич Р. А. Личность и общество. – Луцк, 1992. – 149 с.
3. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука.– К.: Головна редакція УРЕ, 1977. – 775 с.
4. Кравчук П. Ф. Формирование развитой личности студента. – К.: Вища школа, 1984. – 153 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Чорна Л. Г. Творче становлення особистості: природа, структура, функції // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 3. – С. 66–72.